

судового слідства мають стати: по-перше, достатньо високе, регулярно виплачуване грошове забезпечення, розміри якого мають підвищуватися з ростом кваліфікації, збільшенням стажу службово-трудової діяльності; по-друге, створення нормальних умов служби, забезпечення приміщенням, транспортом, телефонами, правильна організація розпорядку й режиму робочого дня; по-третє, державне страхування, гарантоване високе пенсійне, медичне та санаторно-курортне забезпечення; по-четверте, забезпечення службової перспективи.

Наприкінці зазначимо, що проаналізовані вище елементи системи роботи з персоналом органів досудового слідства, а саме – правовий захист та соціальне забезпечення слідчих мають стати визначальними в подальшій кадровій політиці МВС України, в цілому, та Головного слідчого управління, зокрема, що потребує подальших науково-методологічних напрацювань у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венедиктов В.С. Проблеми підвищення ефективності діяльності співробітників органів внутрішніх справ // Вісник Ун-ту внутр. справ. -1998. -Вип.3-4. -С.286-290.
2. Соболев В.О., Лапшина В.Л., Дядечко І.І. Ефективність та якість професійної підготовки молодого слідчого (на прикладі Університету внутрішніх справ) // Вісник Ун-ту внутр. справ. -1997. -Вип.2. -С.195-205.
3. Статкус В.Ф. Некоторые проблемы подготовки специалистов по раскрытию и расследованию преступлений // Вестник криминалистики. -2000. -Вып.1. -С.35-39.
4. Аверьяном А.Н. Системное познание мира. -М.: Политиздат, 1985. -263 с.

Политиздат, 1985. -263 с.

5. Битяк Ю.П. Система адміністративного законодавства та система адміністративного права України // Українське адміністративне право: Збірник наукових праць. - Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД: "Ініціатива", 2000. -С.18-20.

6. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом. - М.: Политиздат, 1968. -384 с.

7. Тюхтин В.С. Отражение, система, кибернетика: Теория отражения в сфере кибернетики и системного подхода. -М.: Наука, 1972. -256 с.

8. Словарь иностранных слов /Под ред. А.Г. Спиркина, И.А. Акчурина, Р.С. Карпинской. - М.: Русский язык, 1982. -608 с.

9. Роша А.Н. Проблема кадров и варианты ее решения в горрайорганах внутренних дел // Теория и практика управления горрайорганов внутренних дел. -М.: Академия МВД СССР, 1980. -С.43-48.

10. Безуглов В.Г. Кадры органов внутренних дел. -М.: УУЗ СССР, 1976. -256 с.

11. Мельник К.Ю. Соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ (проблеми теорії та практики): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 /НУВС. -Харків, 2003. -202 с.

12. Шамаров В.М. Организация работы с личным составом органов внутренних дел. -М.: Академия МВД России 1997. -С.78-84.

13. Наказ МВС України «Положення про органи досудового слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України» від 25.12.2003 р., № 1600.

Надійшла до редколегії 17.04.2006

ИЗБАШ К.С. СИСТЕМА РАБОТЫ С ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ ДОСУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ МВД
Рассмотрены такие элементы работы с персоналом органов досудебного следствия, как их правовая защита и социальное обеспечение.

IZBASH K.S. SYSTEM WORK WITH THE PERSONNEL IN ORGANS OF PRE-JUDICIAL INVESTIGATION OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

Such elements of work with the personnel of organs of pre-judicial investigation, as their legal protection and social security are considered.

Т.В. КОЛІСНИК

канд. юрид. наук

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 341.9:347.9(477)

НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ПРАВІ УКРАЇНИ

Висвітлені окремі аспекти співвідношення предмету міжнародного приватного права і міжнародного цивільного процесу; виконаний аналіз природи відповідних відносин і методів, за допомогою яких здійснюється їх регулювання.

Розгляд колізійних питань міжнародного цивільного процесу і форм закріплення норм даного інституту у вну-

трішнім законодавстві України являє собою складну задачу. У доктрині існує безліч поглядів на теоретичні основи

міжнародного цивільного процесу (МЦП), на його предмет і місце в системі права. Правові школи різних країн відображають не однакові позиції, що пов'язано деякою мірою і з різною історією формування правових систем. У процесі обговорення вченими теоретичних питань МЦП створено значну кількість праць, серед яких наукові статті, навчальні курси, монографії, наприклад, В.В. Комарова (1999), М.Й. Штефана (1997) та інших.

Існує декілька підходів до змістовного наповнення поняття “міжнародний цивільний процес”. В переважній більшості випадків його розглядають як інститут цивільного процесу вельми пов'язаний із правом колізійним, міжнародним приватним. На думку М.М. Богуславського і В.П. Звєкова, норми МЦП спрямовані на регулювання [1, с.273; 2]: процесуального становища іноземних громадян і іноземних організацій (юридичних осіб); порядку встановлення змісту іноземного права; порядку виконання доручень іноземних судів і інших установ юстиції; процесуального положення іноземної держави і її дипломатичних і консульських представників; міжнародної підсудності за цивільними справами; визнання і примусового виконання іноземних судових рішень за цивільними справами. Поряд із виконанням іноземних судових доручень, на думку М.М. Богуславського, МЦП визначає порядок звернення до іноземних судів з дорученнями про вручення доказів і виконання окремих процесуальних дій, здійснення нотаріальних дій; міжнародного комерційного арбітражу; визнання і примусового виконання іноземних арбітражних рішень. М.Й. Штефан у якості інститутів МЦП називає [3, с.556]: цивільно-процесуальне становище міжнародних організацій; правове регулювання цивільного судочинства за участю іноземного елемента; правове становище іноземців, іноземних держав, їх дипломатичних представників і консульських установ у цивільному процесі; підсудність справ з іноземним елементом (міжнародна підсудність, юрисдикція, компетенція судів); докази і доказування в справах з іноземним елементом; виконання доручень іноземних судів; питання про застосування іноземного права; визнання і виконання рішень іноземних судів. А.А. Попов, наприклад, вказує на застосування в МЦП пророгаційних і дерогаційних угод.

Дослідження відносин, які історично включають до сфери МЦП, не втратили своєї актуальності, проте наукові дискусії про співвідношення предмету останнього і предмету міжнародного приватного права (МПрП) зараз не проводяться. Метою статті є аналіз відносин в рамках МЦП та МПрП і методів, за допомогою яких їх регулювання здійснюється. А результатом такого аналізу, що на нашу думку можна вважати новим, стають пропозиції щодо законодавчого розмежування норм МЦП і МПрП.

Якщо торкнутися предмету МЦП детальніше, ми зможемо відмітити наступні позиції науковців. Н.И. Маришева і Л.А. Лунц свого часу відзначали, що норми МЦП належать саме до процесуального права, але, в силу тісного зв'язку з МПрП, вивчаються наукою МПрП [4, с.767]. М.М. Богуславський вважає, що питання міжнародного цивільного процесу нерозривно пов'язані з регулюванням відносин, що виступають предметом МПрП [1, с.352]. Чітку позицію в цьому питанні займає М.Й. Штефан, його точка зору протилежна тезі М.М. Богуславського. М.Й. Штефан вказує, що при включенні міжнародного цивільного процесу до складу МПрП на тій підставі, що

такі процесуальні відносини мають тісний зв'язок з регулюванням міжнародних приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, порушується наукова основа поділу галузей права за їх предметом і методом правового регулювання. Він впевнений, що МЦП є складеним і невід'ємним структурним елементом цивільного процесуального права України. В.В. Комаров також вказує на неприпустимість змішання МПрП і міжнародного цивільного процесу. Обґрунтовуючи свою позицію, він зауважує, що колізійні норми в МПрП і в сфері МЦП мають різний характер. Основна ж теза В.В. Комарова така: неприпустимо змішувати МПрП і МЦП, оскільки в такий спосіб ми змішуємо форму і зміст [5, с.455]. І ця теза відповідає позиції М.Й. Штефана. Крім того, В.В. Комаров заострює увагу на тому, що МПрП поєднує матеріально-правові норми, а міжнародний цивільний процес – процесуальні. Це підтверджують й інші автори. Наприклад, В.П. Звєков відзначає, що основні поняття й інститути колізійного права в міжнародному цивільному процесі мають інше значення, не тотожне їх розумінню у МПрП. Він визнає, що процесуальне право – право публічне, “действие норм международного гражданского процесса вообще исключает возникновение коллизионной проблемы” [2, с.431-432]. Норми іноземного права не діють в сфері МЦП України, якщо такі випадки прямо не встановлені законодавством чи міжнародними угодами України.

Звідси можна зробити висновок, що колізійна проблема у МЦП не виникає, або вона має інший характер, ніж у МПрП. Виходячи з аналізу наведених точок зору ми схиляємося до позиції розрізнення міжнародного цивільного процесу і міжнародного приватного права. Підставами для цього є особливий предмет і метод цивільного процесу, відмінний від предмета і методу галузі МПрП. Думаємо, що, незважаючи на наявність у правовому відношенні будь-якого виду іноземного елемента, процесуальні норми необхідно відносити до цивільного процесуального права України, а норми колізійні до галузі міжнародного приватного права.

Об'єднує МЦП і МПрП, крім іноземного елемента, застосування колізійних принципів при визначенні міжнародної підсудності, порядку визнання та виконання судових доручень, та ін. Колізійні норми, що регулюють порядок визначення права, яке повинно застосовуватися до відносин міжнародного цивільного процесу, мають ту ж структуру, що і колізійні приписи галузі міжнародного приватного права. Ґрунтуючись на вище зазначеній позиції про те, що так званий міжнародний цивільний процес ми відносимо до галузі цивільного процесуального права України, ми займаємо особливу позицію в питанні співвідношення законодавчих розпоряджень МЦП і МПрП. Використання колізійного методу дійсно є загальним для міжнародного приватного права і міжнародного цивільного процесу. Відносини міжнародного цивільного процесу і міжнародні приватноправові відносини виникають у процесі взаємодії правових систем різних держав і вживання в найменуваннях “міжнародне приватне право” і “міжнародний цивільний процес” терміна “міжнародний” вказує на певні особливості природи правовідносин цих галузей права. Але навряд чи є підстави говорити через це про тотожність вказаних галузей, термін “міжнародний” вживається у відомому умовному значенні. Розглядати МПрП і МЦП як єдине, або як частину і ціле неприпустимо, оскі-

льки в цьому випадку ігнорується наукова основа виділення галузей права за предметом їх правового регулювання.

Повертаючись до питання про формальне закріплення норм зазначених галузей права, необхідно відзначити, що колізійні норми МПрП і МЦП ідентичні. Припускаємо, що колізійні норми, спрямовані на вибір права щодо регулювання відносин міжнародного цивільного процесу, насправді варто відносити до галузі МПрП. Їх поєднує загальний метод – колізійний, і предмет – розмежування компетенції правопорядків. Їх загальне завдання – визначити право, яке належить застосовувати. Під міжнародним цивільним процесом розуміємо сукупність норм процесуального права, що відносяться до вирішення справ, ускладнених наявністю іноземного елемента. Узгалянюючи сучасне ставлення науковців до МЦП, ми вказуємо на те що його, як правовий інститут, відносять до національного цивільного процесу. Хоча не можна заперечувати того факту, що наявність іноземного елемента створює низку специфічних понять та, загалом, особливий інститут в рамках процесу. І якщо методом і предметом він нерозривно пов'язаний з останнім, то, з прагматичної точки зору, норми МЦП закріплюються разом із тими колізійними принципами, які діють для визначення права при розгляді цивільних справ. Такий порядок притаманний законодавству багатьох іноземних країн.

Закон України “Про міжнародне приватне право” [6] визначає чотири основні інститути, які входять до МЦП в розумінні даного акту. Це процесуальна правоздатність і дієздатність іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб; підсудність судам України справ з іноземним елементом; виконання судових доручень; і, нарешті, визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів. У законодавстві деяких країн норми МЦП встановлені в законах про міжнародне приватне право. Взагалі, якщо умовно всі країни, які мають у своєму законодавстві норми МЦП, поділити на три групи в залежності від способу законодавчого закріплення норм даного інституту, то вийде наступне. Законодавство деяких країн має норми МЦП у складі законів про МПрП, в інших – ці ж норми встановлені у цивільних процесуальних кодексах, а треті встановлюють норми зазначеного характеру частково в законах про МПрП і частково в цивільних процесуальних кодексах. Наприклад, закон про МПрП Швейцарії є найбільш повним зібранням норм міжнародного приватного права і міжнародного цивільного процесу [7, р.193-246]. Він також регулює і питання міжнародної арбітражної підсудності. А от, приміром, у Польщі норми МЦП містяться в трьох розділах частини III “Положення про міжнародний цивільний процес” Цивільного процесуального кодексу.

До першої з зазначених груп ми би віднесли законодавство Аргентини, де діє кодекс, що складається з двох законів: про МПрП та МЦП, і торгове право. Законодавство Чехії [8, с.18-44] з законом про міжнародне приватне і процесуальне право, а з 1995р. набрав чинності закон про арбітраж у міжнародних торгових відносинах і про виконання арбітражних рішень. До цієї ж групи можна віднести законодавство Туреччини [9, р.141-157], окремих провінцій Канади і штатів Америки [10, р.29.], Угорщини [11, с.592-594]. Прикладом іншого способу систематизації може виступити Цивільний процесуальний кодекс, а також закон про МПрП Венесуели [12, с.250-260]. Країни англосаксонської системи права дотепер мають лише поодинокі законодавчі акти, що регулюють відносини вка-

заного характеру. Проте у більшості штатів США дотепер велике значення має відома приватна кодифікація МПрП і МЦП Restatement II. У Великобританії прийнято ряд нормативних актів про міжнародний арбітраж, про виконання рішень щодо аліментних зобов'язань, про визнання судових рішень щодо розірвання шлюбу і окреме проживання подружжя, про докази у судочинстві в інших юрисдикціях, так званий Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act та інші нормативні акти.

Виходячи з вищеведеного бачимо, що існують розбіжності в позиції теоретиків права і законодавця щодо шляхів законодавчого регулювання міжнародних приватноправових відносин.

Зважаючи на вищесказане ми доходимо висновку, що законодавство певних держав має закони про МПрП і міжнародний процес, що комплексно регулюють колізії, які виникають через наявність у цивільно-правовому відношенні іноземного елемента. Процесуальне право, яким є і інститут МЦП, досить консервативно через свою публічну природу, у ньому значною мірою виявляється суверенітет держави. Кожна держава здійснює процесуальні дії на своїй території на основі власних національних норм права. Застосування процесуальних розпоряджень іноземної правової системи є виключенням. В Україні, у відповідності зі ст.2 Цивільного процесуального кодексу, судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, ЦПК та Закону України “Про міжнародне приватне право”. У відповідності зі ст.414 ЦПК підсудність судам України цивільних справ по спорах, в яких бере участь іноземний елемент, визначається законодавством України. У випадках, встановлених законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд може застосовувати норми права інших держав. Структура інститутів МЦП в Цивільному процесуальному кодексі України чітко не виділена. Якщо провести аналіз внутрішнього законодавства України, легко визначити, що до галузі законодавства МЦП відносять і колізійні норми. Це здебільш односторонні колізійні норми, які містять у своїй прив'язці відсилання до права України, чи двосторонні, що вказують на застосування принципу *lex fori*. Але поряд із ними використовуються і принципи: *lex voluntates*; *lex domicilii*; *lex rei sitae*; місце знаходження юридичної особи; *lex loci delicti commissi*.

Норми, які закон відносить до міжнародного цивільного процесу, варто закріплювати в єдиному джерелі із міжнародного приватного (колізійного) права через їх особливий відсильний характер, а також через те, що вони мають у своєму складі прив'язки, властиві галузі МПрП. У результаті аналізу внутрішнього законодавства України ми доходимо висновку, що чинне законодавство України в області регулювання відносин МЦП має несистематизований вид незважаючи на дію Закону України “Про міжнародне приватне право”. При регулюванні зазначеного кола відносин необхідним буде одночасне застосування норм вказаного закону, норм ЦПК України і деяких законів України, оскільки у чинній редакції норми закону про МПрП визначають лише особливості правового регулювання зазначених відносин через участь в них іноземного елемента.

Безумовно, що і в законодавстві, з точки зору систематизації нормативного матеріалу, існують спірні положення. Наприклад, це стосується ст.111 ЦПК, бо перша її частина не відноситься до МЦП, на відміну від другої. Їх

об'єднує спосіб визначення підсудності за ухвалою судді Верховного Суду України. І якщо вже казати про взаємозв'язок МЦП та цивільного процесу, то норма ст.111 охоплюється найменуванням ст.414 і, як варіант, може бути включена до її складу окремим пунктом без переробки. В той же час, в даних нормативних актах ми знаходимо і повністю ідентичні положення.

Навіть найменування розділів XI Закону "Про міжнародне приватне право" та X розділу ЦПК ідентичні. Чи це можна виправдовувати невизначеністю предмету МЦП? Якщо вже ст.2 закону вказує на чотири складові МЦП, і якщо початкові положення Цивільного процесуального кодексу України відсилають до Закону "Про міжнародне приватне право", вважаємо невиправданим існування аналогічних норм в рамках вказаних нормативних актів. Завдання Закону "Про міжнародне приватне право" – врегулювати особливості участі у справі іноземного елемента, тому в даних випадках норми закону будуть спеціальними відносно норм кодексу. Отже, немає сенсу встановлювати однакові положення в двох актах.

Закон України "Про міжнародне приватне право" стає нормативним актом, який містить спеціальні, порівняно із ЦПК, положення щодо регулювання процесу, ускладненого іноземним елементом. Та аналіз чинного законодавства вказує на те, що незважаючи на виключення ст.ст.411, 412 норми розділу X Цивільного процесуального кодексу дублюються Законом "Про міжнародне приватне право". Початкові положення закону конкретно вказують на інститути міжнародного цивільного процесу. А результати аналізу даних актів вказують на дублювання багатьох норм. П.1 ст.410 ЦПК співпадає із п.1 ст.73 закону про МПрП, ст.413 ЦПК із нормами п.п.1-3 ст.79 вказаного закону. Щодо двох останніх положень ст.410 ЦПК України, то вони фактично передбачають виключення із загального національного режиму, наданого на основі ст.410 ЦПК та ст.73 закону України про МПрП. До того ж даний принцип вважається досить застарілим і на практиці не діє, на відміну від права іноземних країн [13]. Далі, найменування ст.75 закону про МПрП і ст.414 Цивільного процесуального кодексу співпадають, і виходячи із назви першої "Загальні правила підсудності судам України справ із іноземним елементом", зміст ст.414 ЦПК має вкладатися в поняття "міжнародна підсудність", відповідно, в ст.75 Закону України "Про міжнародне приватне право" окремим пунктом. І щодо останньої ст.415 розділу X ЦПК України, то її зміст і зміст ст.80 закону про МПрП відображують ті самі відносини – виконання судових доручень іноземними судами чи судами України. Думаємо, що закріплення цих норм в різних нормативних актах не виправдано. А якщо вказана стаття автономного закону має загальну назву "Судові доручення", то може цілком охопити порядок виконання судових доручень іноземних судів в Україні.

З приводу вказаного зазначимо, що коли співвідношення цивільного і господарського процесів із іноземним елементом можна вважати дискусійним, то порядок регулювання відносин міжнародного цивільного процесу в рамках Цивільного процесуального кодексу України та Закону України "Про міжнародне приватне право" треба вирішувати остаточно. Цивільний процесуальний кодекс встановив загальне відсилання до вказаного закону, тому дублювання в зазначених нормативних актах можна уникнути.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславский М.М. Международное частное право: Учебник. –М.: Юрист, 1999. –408 с.
2. Звеков В.П. Международное частное право: Курс лекций. –М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. –686 с.
3. Штефан М.Й. Цивільний процес: Підручник. –К.: Ін Юре, 1997. –608 с.
4. Лунц Л.А. Курс международного частного права: В 3-х т. –М.: Спарк, 2002. –1007 с.
5. Комаров В.В., Тертишников В.І., Пушкар Є.Г. та ін. Цивільне процесуальне право України: Підручник. /За ред. В.В. Комарова. –Харків: Право, 1999. –592 с.
6. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р., № 2709-IV // Урядовий кур'єр. - 31.09.2005. -№ 163.
7. Federal act on the private international law of Switzerland // American Journal of Comparative Law. -1989. -№ 2.
8. Сборник избранных документов по международному частному праву. -М.: Ун-т дружбы народов им. Патриса Лумумбы, 1967. -Вып.1.
9. La loi de droit international prive et de proces international civil // Revue critique de droit international prive. - 1983. -№ 1.
10. Code Civil du Quebec. Civil Code of Quebec. 1998. 5th ed. Reglements relatifs au Code Civil du Quebec et lois connexes. Cowansville, LEYB Inc. 1998; Selected Commercial Statutes. -1994 ed. Restatement II. Official text. -1990 (The American Law Institute. The National Conference of Commissioners on Uniform State Laws): West Publishing Corp., 1994.
11. Международное частное право. (Действующие нормативные акты). –М.: Ин-т международного частного права и экономики имени А.С. Грибоедова, 1999. –624 с.
12. Международное частное право: Иностранное законодательство /Сост. и научн. ред. А.Н. Жильцов, А.И. Муранов. –М.: «Статут», 2000. –892 с.
13. Давтян А.Г. Гражданское процессуальное право Германии. –М.: Городец-издат, 2000. –320 с.

Надійшла до редколегії 30.03.2006

КОЛЕСНИК Т.В. НОРМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА В ПРАВЕ УКРАИНЫ
Освещены отдельные аспекты соотношения предмета международного частного права и международного гражданского процесса; выполнен анализ природы соответствующих отношений и методов, с помощью которых осуществляется их регулирование.

KOLESNIK T.V. NORMS OF THE INTERNATIONAL CIVIL PROCESS IN THE LAW OF UKRAINE
Separate aspects of a parity of a subject in international private law and the international civil process are covered; the analysis of a nature in appropriate attitudes and methods with which help their regulation is carried out is executed.